

Vitalie TELIPAN,

lector universitar al Catedrei „Științe polițienești și socioumane”,
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, doctorand

RAPORTUL DINTRE VIOLENȚA ASUPRA COPIILOR ȘI DELICVENȚA JUVENILĂ

„Familia este cea mai elementară formă de organizare. Fiind prima comunitate de care se atașează un individ, precum și prima autoritate sub care acesta învață să trăiască, familia este cea care stabilește valorile cele mai fundamentale ale unei societăți.”

Charles Colson

Rezumat

În societatea contemporană, violența a devenit o constantă cotidiană a fenomenului criminalității. Preocuparea față de acest fenomen este în creștere din cauza faptului că violența cu formele ei de manifestare a invadat mediul familial, dând naștere fenomenului violenței în familie, care afectează toți membrii familiei de la copii la maturi. Violența în familie contribuie la deteriorarea climatului educativ familial, care, indiscutabil, se abate de la îndeplinirea funcțiilor sale de socializare, de educație și control social. În mod paradoxal, mediul familial este un spațiu de securitate caracterizat prin relații afective profunde, fiind în același timp „centrul cel mai activ de agresivitate”.

Cuvinte-cheie: agresivitate umană, violență în familie, abuz asupra copilului, victimizarea copilului, factori de risc ai delincvenței, delincvență juvenilă.

Summary

In contemporary society, violence has become a daily constant implicit to the phenomenon of criminality. It is of growing concern that violence with its forms of manifestation has invaded the family environment, giving rise to the phenomenon of domestic violence that affects all family members from children to seniors. Family violence contributes to the deterioration of the family educational climate, which clearly deviates from fulfilling its socialization-education and social control functions. Paradoxically, the family environment is a security space characterized by profound affective relations, while being, at the same time, „the most active centre of aggressiveness”.

Keywords: human aggression, family violence, child abuse, child victimization, delinquency risk factors, juvenile delinquency.

Introducere. În societatea contemporană, violența a devenit o constantă cotidiană a fenomenului criminalității. Preocuparea față de acest fenomen este în creștere din cauza faptului că violența cu formele ei de manifestare a invadat mediul familial, dând naștere fenomenului violenței în familie, care afectează toți membrii familiei de la copii la maturi. Raportul dintre violența în familie și abuzul asupra copilului, în anumite situații, poate constitui un factor de risc criminogen, în general, sau un factor de risc al delincvenței juvenile. În consecință, un mediu familial pozitiv se asociază cu factori de protecție sau de inhibiție a comportamentului delincent în rândul minorilor, în timp ce un mediu familial negativ, în special unul conflictual, se poate asocia, în anumite condiții, cu factori precipitanți sau factori de risc ai delincvenței juvenile.

Metode de cercetare științifică aplicate: istorică, logică, analiza statistică, comparativă

și interpretativă.

Rezultate obținute și discuții. Între factorii educației, familia a fost și este considerată ca factor principal în formarea personalității copilului.

Loisel afirmă că: „În familie și pe genunchii mamei se formează ceea ce este mai valoros pe lume – omul de caracter”.

Comportamentul socio-relațional al viitorului adult depinde de modul în care familia influențează dezvoltarea copilului în primii ani de viață. Părinții trebuie să mediteze la rolul important pe care îl au în formarea personalității acestuia. Se spune, și pe bună dreptate, că familia este prima școală a copilului în care învață cum să se comporte în viață și în societate.

Acțiunile educative exercitate de părinți trebuie să fie continue, raționale și să țină cont de dezvoltarea fizică și psihică a copilului.

În familie copilul se bucură de un climat afectiv sporit care îi conferă mai multă sigu-

ranță. Climatul de căldură din familie, preocuparea părinților de a le oferi copiilor condiții cât mai bune de viață constituie un factor important al educației. Relațiile care se stabilesc între părinți și copii sunt de atașament, de încredere reciprocă, ceea ce face posibilă o bună comunicare între ei. Părinții trebuie să comunice permanent cu copiii și nu doar prin vorbe, ci și prin componente neverbale, afectiv-emoționale, gesturi vizibile.

O privire încruntată din partea părinților îl poate face pe copil să se izoleze, să se teamă, în schimb o privire caldă, tandră care însoțește mesajul verbal îl face pe copil să capete mai multă încredere în el.

Copilul face multe năzdrăvănii, însă părinții trebuie să știe când și cum să-l oprească atunci când efectul acestora dăunează atât lui, cât și celor din jur. Părintele este un model de viață pentru copil. John Locke spunea: „Nu trebuie să faceți în fața copilului nimic din ceea ce nu vreți să imite. Dacă vă scapă vreo vorbă sau săvârșiți vreo faptă pe care i-ați prezentat-o drept o greșală, când ați comis-o, el cu siguranță că se va apăra, invocând exemplul dat de dumneavoastră și se pune în așa măsură la adăpostul acestui exemplu încât cu greu vă veți apropia de el pentru a-i îndrepta cum trebuie greșeala respectivă”.

Autoritatea în familie trebuie manifestată cu calm și cu măsură, exagerările fiind de multe ori dăunătoare. Există familii în care tatăl este autoritatea supremă, iar mama întărește acest lucru în fața copilului ori de câte ori acesta face ceva rău. În aceste familii, copilul este traumatizat, trăiește cu spaimă, cu teama de a fi pedepsit. De aceea consecințele nu întârzie să apară, punându-și amprenta asupra personalității copilului. El va deveni timid, izolat, fără încredere în forțele proprii. Mai târziu, când scapă de sub tutela părinților, se va comporta diametral opus: va fi agresiv, se va revolta. În alte familii climatul afectiv exagerat face ca copilul să devină egoist, să simtă că lui trebuie să i se ofere totul de-a gata, el nu mai este supus unui efort fizic și intelectual. De aceea în relațiile dintre părinți și copii trebuie să existe un simț al măsurii. Părinții trebuie să cunoască foarte bine personalitatea copilului

pentru a ști ce fel de atitudine să adopte în relațiile cu el. Ei trebuie să fie mereu consecvenți în ceea ce cer copilului și dorința acestuia.

După expresia lui John Dos Passos, familiile sunt „fabrici” care produc personalități umane. Familia este cea care îl introduce încet pe copil în viața de zi cu zi, îl pune în contact cu lumea înconjurătoare, îi oferă modele umane pe care copilul să le urmeze sau să le respingă. Familia este o rampă de lansare pentru copil. De la părinți, copilul învață primul abecedar al muncii. Tot părinții sunt cei care le dezvoltă voința, perseverența, spiritul de inițiativă, curajul – trăsături care marchează personalitatea copilului.

A.S. Makarenko spunea: „Să nu credeți că educați copilul numai atunci când vorbiți cu el, când îl povățuiți sau îi porunciți. Îl educați în fiecare moment al vieții voastre, chiar și atunci când nu sunteți acasă. Felul cum vă îmbrăcați, cum vorbiți, cum vă bucurați, cum vă întristați, cum vă purtați cu prietenii și dușmanii, felul cum râdeți sau citiți ziarul – toate au pentru copil o mare însemnătate. Copilul vede sau simte cea mai mică schimbare în ton; orice subtilitate a gândurilor voastre ajunge la dânsul pe căi pe care voi nu le observați”.

Herbert Spencer afirma: „Cruzimea naște cruzime, și blândețea, blândețe”.

Practica demonstrează că de multe ori rolul pe care îl are familia în formarea personalității copilului este distorsionat cu consecințe grave și dramatice. Motivul, în acest sens, este apariția unui viciu social – violența în familie.

Violența este în esență o problemă psihosocială ca rezultat al interacțiunii dintre ereditate și mediu, fiind definită fie ca sinonim cu agresivitatea (accepțiunea psihosociologică), fie în stânsă legătură cu transgresarea normelor sociale ca act deviant în sens larg (accepțiunea strict sociologică) sau fie ca parte componentă a faptei penale ori cu justificată aparență penală (accepțiunea criminologică).

Conform Consiliului European, violența în familie „reprezintă orice act sau omisiune comisă în interiorul familiei de către unii din membrii acesteia, care aduce atingere vieții, integrității corporale sau psihologice

sau libertății altui membru al aceleiași familii sau prejudiciază în mod serios dezvoltarea personalității lui” [1, p. 66].

La nivel național, violența în familie este definită ca fiind „orice acțiune sau inacțiune intenționată, cu excepția acțiunilor de auto-apărare sau de apărare a unor alte persoane, manifestată fizic sau verbal, prin abuz fizic, sexual, psihologic, spiritual sau economic ori prin cauzare de prejudiciu material sau moral, comisă de un membru de familie contra unor alți membri de familie, inclusiv contra copiilor, precum și contra proprietății comune sau personale” [2, art. 2].

În conformitate cu art. 2011 din Codul penal al Republicii Moldova, violența în familie reprezintă „acțiunea sau inacțiunea intenționată, manifestată fizic sau verbal, comisă de un membru al familiei asupra unui alt membru al familiei, care a provocat suferință fizică, soldată cu vătămarea ușoară a integrității corporale sau a sănătății, suferință psihică ori prejudiciu material sau moral”.

Cercetările realizate în materie au arătat că în multe familii violența în familie și abuzul asupra copilului coexistă, între ele existând multiple corelații, deși aceste două fenomene sunt privite ca două probleme sociale distincte.

Pentru anumiți autori, chiar dacă copilul nu este abuzat sau neglijat în mod direct, însăși expunerea la violența în familie este o formă de „molestare” din cauza efectelor negative asupra dezvoltării copilului.

Copiii sunt expuși unor tipuri diferite de neglijare, precum și unor comportamente abuzive din punct de vedere emoțional, fizic și/sau sexual [3, p. 211]. Abuzul familial este comis chiar de membrii familiei copilului, acesta este grav deoarece are loc o „dublă traumatizare” – în urma abuzului propriu-zis și trauma în ceea ce privește atașamentul față de persoanele în care avea încredere și pierderea sentimentului de securitate oferit de familie [4, p. 53].

Copilul face parte din categoria persoanelor cu vulnerabilitate victimală crescută, din cauza particularităților psihocomportamentale și de vârstă specifice – lipsa aproape completă a posibilităților fizice și psihice de apărare, capacitatea redusă de anticipare a unor

acte comportamentale proprii sau ale altora, în special ale adulților, capacitatea empatică redusă, imposibilitatea de a discerne între intențiile bune sau rele ale altor persoane, nivelul înalt de sugestibilitate și credulitate, sinceritatea și puritatea sentimentelor, gândurilor și intențiilor lor etc. Din cauza acestor caracteristici ei pot fi ușor antrenați în acțiuni victimizante, pot fi manevrați, mințiți, determinați să comită acte ale căror consecințe negative nu pot să le prevadă [5, p. 301].

Abuzul asupra copilului are consecințe foarte grave ce țin de atingerea adusă structurilor de bază ale ființei umane. Acestea condiționează capacitatea individului de a se adapta eficient, de a avea o viață autonomă, ceea ce înseamnă inteligență și creativitate în găsirea soluțiilor la micile și marile probleme ale adaptării, și de a crește copii sănătoși și normali [6, p. 65].

Copiii care cresc într-un mediu familial violent dezvoltă atitudini și comportamente ce-i fac ușor de recunoscut, ei prezentând probleme legate de dezvoltare, sănătate fizică și mentală, adaptare la mediul familial și școlar, dependență etc. [7, p. 693].

Conduita antisocială a copilului este corelată în literatura de specialitate cu diferite tipuri de familie – dezorganizată, conflictuală hiperautoritară sau hiperpermisivă – stabilite în funcție de modul de organizare și relațiile intrafamiliale. Cercetările contemporane care corelează direct structura familială și comportamentul delincvent sunt într-un număr foarte scăzut, însă se consideră că „dezorganizarea familiei” este un factor predictor al delincvenței juvenile pentru faptul că aceasta influențează un număr crescut de variabile ale interacțiunii părinte-copil [1, p. 72].

Studiile în materie relevă faptul că copiii influențați de tensiunile intrafamiliale dezvoltă un caracter introvertit, manifestat prin probleme emoționale și mentale, dezvoltare fizică mai lentă, dificultăți de conduită în relațiile cu mediul, manifestate fie prin agresivitate sau pasivitate în colaborare, intrarea în cercuri cu influență negativă sau izolare completă de cei din jur, asumarea psihică a unui rol de personaj negativ etc. Evidențiem în acest sens ten-

dința de formare a două tipuri de personalități, real periculoase pentru societate.

Primul tip îl reprezintă copiii închiși, izolați, timizi, care în planul violenței în familie au luat rolul de victimă, o poziție slabă de defensivă. Pericolul social al acestora nu deține o cotă înaltă, raportată la media generală a crimelor și criminalilor. Un studiu relevant realizat de Noberto Galli a stabilit că doar circa 18% dintre tinerii cu astfel de caracter acced la săvârșirea infracțiunilor. Remarcant în cazul dat este alt moment, și anume gravitatea faptei comise. Deși de obicei aceste persoane manifestă un comportament domol, la apariția anumitor circumstanțe provocatoare, fie în copilărie, fie chiar pe întreaga durată a vieții, ei succed momentan la comiterea actului violent, de obicei manifestat prin vătămare corporală sau omor violent. Aceasta este o schemă-prototip creată în conștiința persoanei la asistarea scenelor de violență între părinții săi, unde el apare în calitate de apărător sau o răzbunare pentru tratarea sa anterioară de către părinte. În acest sens, practica actuală de examinare a omorurilor de către structurile de drept denotă faptul că sunt prezente tot mai dese cazuri când înșiși copiii produc leziunile cu efect letal asupra corpului unuia dintre părinți, ca rezultat al aplicării de către acesta a tratamentului violent asupra celuilalt.

Tot în această categorie se încadrează și copiii sau chiar tinerii care au depășit vârsta majoratului, dar al căror mod de sesizare a realității este legat nemijlocit de violența din copilărie, și anume criminalii în serie. Un studiu realizat de cercetătorii americani R.K. Ressler și T. Shachman denotă faptul că în 43 din 100 de cazuri, motivele care i-au determinat la comiterea crimelor au fost afecțiunile psihice legate de mediul violent în care aceștia și-au petrecut copilăria, având firi timide de personalitate. În 23% din aceste cazuri, activitatea criminală a fost inițiată încă în perioada minoratului, ca ulterior pe parcursul timpului să se acutizeze.

Un al doilea tip de personalități create ca rezultat al asistării copilului la scenele oprimate ale părinților îl formează tinerii ce preiau tipul omului violent. Aceștia de obicei

manifestă agresivitate și lipsă de respect vizavi de cei din jur. Conform studiului realizat de Noberto Galli asupra a 297 de minori, 36% dintre aceștia pleacă de acasă la vârste destul de fragede și în continuare, desfășurând un mod de viață tranșant, se implică în activități ilicite, de tipul consumului de droguri și alcool, sustrageri ilicite ale bunurilor străine, violuri, vătămări ale sănătății persoanelor, lista crimelor în care se încadrează fiind destul de largă, în ciuda vârstei minoratului. O evoluție asemănătoare a lucrurilor identificăm și în cazul copiilor care nu părăsesc locul de habitat al părinților. Factorii determinanți în acest caz sunt lipsa atenției cuvenite din partea părinților la faza educării, urmărirea și preluarea modelului violent de comportament.

Este cunoscut faptul că există o incidență ridicată a abuzului și neglijării în cadrul populațiilor delincvente, precum și o incidență ridicată a delincvenței în rândul adolescenților maltratați. Preocupat de efectele pe care le are deficitul de control social asupra unor forme și inadaptare socială, Travis Hirschi a elaborat o teorie a controlului social care consideră delincvența juvenilă ca fiind determinată fundamental de „eșecul de socializare” realizat de familie, școală și comunitate.

Acest eșec constă în absența sau intensitatea scăzută a modelelor parentale, în lipsa scopurilor educaționale și în respingerea validității normelor morale. După Hirschi, orice proces de socializare trebuie să favorizeze conformarea la regulile sociale, asigurând formarea unor legături puternice între individ și societate. În cazul socializării tinerilor, această legătură trebuie să se caracterizeze prin câteva elemente esențiale privind atașamentul (acesta reflectă relațiile afective pe care tinerii le nutresc față de persoanele semnificative din viața lor), angajamentul în forme de activitate convențională și legitimă, implicarea sau participarea efectivă a tânărului la activități convenționale, precum și convingerea sau credința în validitatea socio-morală a normelor și valorilor sociale. Teoria lui T. Hirschi subliniază, în fapt, ideea că între delincvenți și societatea legitimă nu se pot stabili legături care să includă cele patru

elemente circumscrise controlului social și că posibilitatea de adopta o conduită delincventă scade pe măsură ce tânărul internalizează valorile convenționale ale modelului cultural socializator și este controlat prin intermediul legăturilor sociale menționate [8, p. 59].

Însă chiar în categoria familiilor „organizate”, putem diferenția familii caracterizate prin accentuate stări conflictuale de intensitate și durată diferite (cearta, neînțelegerile, contrazicerea ascuțită, refuzul unor obligații conjugale sau familiale și chiar agresivitatea fizică, alungarea din domiciliu, existența unor relații adulterine). În situațiile în care intensitatea, conținutul, forma de manifestare și frecvența conflictelor intraconjugale și intrafamiliale cresc semnificativ, acestea capătă valențe dezorganizatoare în microgrupul familial, devenind simptome ale „sindromului disfuncțional familial” [9, p. 68].

Concluzii.

Analizând cele expuse mai sus, înțelegând că un rol important în dezvoltarea personalității copilului o are familia, iar educația corectă a copilului este cea mai bună măsură de prevenire a delincvenței juvenile, considerăm oportun înaintarea unor propuneri de măsuri în vederea scăderii acestui fenomen:

– „Educarea părinților” și pregătirea lor în vederea exercitării unui control social complex asupra copiilor prin tipărirea sau diversificarea gamei de cărți cu privire la educația în familie, cărți care ar trebui să constituie adevărate manuale de pedagogie ale părinților;

– înființarea unor cabinete de asistență socială specializate în problemele familiale;

– organizarea în cadrul local al orașelor și municipiilor, al satelor și comunelor, de

către personalul calificat de asistență socială, de conferințe și sesiuni având ca subiect rolul educativ al familiei în procesul de socializare a copiilor;

– acțiuni permanente pentru acordarea de asistență socială familiilor cu probleme, având ca efect depistarea timpurie a condițiilor defavorabile de climat familial și luarea măsurilor ce se impun în asemenea situații.

Referințe bibliografice

1. M. Sandu, Revista de cercetare și intervenție socială, vol. 23, Iași, Editura Lumen, 2008.
2. Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie nr.45 din 01.03.2007, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 55-56/178 din 18.03.2008.
3. V. Miftode, Populații vulnerabile și fenomene de automarginalizare – strategii de intervenție și efecte perverse, Iași, Editura Lumen, 2002.
4. M. Constantin, Maltratarea copilului între cunoaștere și intervenție, Iași, Editura Lumen, 2004.
5. A.I. Iacobuță, Criminologie, Iași, Editura Junimea, 2005.
6. Muntean, M. Popescu, S. Popa, Victimele violenței domestice: copiii și femeile, Timișoara, Editura Eurostampa, 2001.
7. G. Neamțu, D. Stan, Asistența socială. Studii și aplicații, Iași, Editura Polirom, 2005.
8. S. Rădulescu, Sociologia vieții (intra)familiale: victime și agresori, București, Editura Lumina Lex, 2001.
9. I. Mitrofan, Cuplul conjugal. Armonie și dizarmonie, București, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989.